

PEKKA VALKAMA

SUURTEN KAUPUNKIEN VUODEN 2018 TALOUSARVIOKOOSTE

SISÄLLYS

Tiivistelmä.....	2
1 Johdanto	3
2 Kunnallistalouden taustatekijöistä	5
3 Tulorahoituksen riittävyys	8
4 Verotulot	12
5 Lainanotto ja lainakanta	16
6 Päätelmiä ja yhteenvetoa.....	18
Lähteet.....	20

1

TYÖPAPEREITA 2018

Helsinki

TYÖPAPEREITA
ARBETSPAPPER
WORKING PAPERS

2018:1

TIIVISTELMÄ

Selvitys esittelee suurten kaupunkien vuoden 2018 talousarvioiden keskeisimmät tiedot ja tunnusluvut sen havainnollistamiseksi, millaisilla rahoitusratkaisuilla kaupungit ylläpitävät ja parantavat palvelujaan sekä tekevät investointejaan. Talousarviokoosteessa on mukana Suomen kymmenen suurinta kaupunkia.

Kaikki muut kaupungit paitsi Helsinki ja Vantaa velkaantuvat lisää vuonna 2018 verrattuna vuoteen 2016. Talousarvioiden mukaan suurten kaupunkien yhteenlaskettu velka kasvaa 693 miljoonaa euroa. Kaupungeilla on velkaa yhteensä noin 7,5 miljardia euroa vuoden 2018 lopussa. Kokonaislainakannan kasvu on kuitenkin maltillisempaa kuin vuosi sitten. Euromääräisesti eniten lainaa ottaa Tampere, jonka velkasumma kasvaa noin 222 miljoonaa euroa. Asukaskohtainen lainamäärä kasvaa eniten Lahdessa. Asukaskohtainen lainamäärä laskee Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla.

Koko maan keskimääräinen kunnallisveroprosentti laskee vuonna 2018, ja tämä on ensimmäinen lasku 20 vuoteen. Asukkaiden verotus kevenee hieman myös Helsingissä, sillä kaupunki laskee kunnallisveroprosenttia 0,5 prosenttiyksikköä. Helsingin uusi kunnallisveroprosentti on 18,00, eli se on sama kuin Espoossa. Lahti on ainoa verojen korottaja suurten kaupunkien joukossa. Vuonna 2018 korkeimmat kunnallisveroprosentit ovat Lahdessa ja Kouvolassa, joiden veroprosentti on 20,75.

Useimpien kaupunkien vuosikatteen riittävyys suhteessa poistoihin paranee vuonna 2018. Vain Kuopiossa vuosikatteen osuus poistoista heikkenee vuonna 2018 verrattuna vuoden 2017 alkuperäiseen talousarvioon. Helsingissä, Espoossa, Jyväskylässä ja Lahdessa vuosikate riittää kattamaan tai ylittää kaikki poistot eli kirjanpitoon kirjatut omaisuuden kulumista osoittavat erät.

Julkinen talous on perusluonteeltaan tasapainotaloutta. Tästä huolimatta useimmat kaupungit eivät näytä saavuttavan budjetoitua talouden tasapainoa, sillä ainakin tuloslaskelman mukainen tulos on negatiivinen kuudessa kaupungissa. Jyväskylän kaupungin talousarvio edustaa eräänlaista mallitaloutta, sillä sen tulos on nolla. Lahden, Helsingin ja Espoon tuloslaskelman budjetoitu tulos on positiivinen.

1 JOHDANTO

Tämä julkaisu on kokoava katsaus suurten kaupunkien vuoden 2018 talousarvioiden keskeisiin tietoihin ja tunnuslukuihin. Tarkastelu kuvaa kunnallistalouden budjetoituja kehitysnäkymiä erityisesti tulorahoituksen riittävyyden, verotuksen ja lainanoton näkökulmasta kymmenessä suurimmassa kaupungissa. Selvitys avaa ajankohtaisia näköaloja kunta-alan toimijoille ja sidosryhmille siitä, millaisten rahoitusratkaisujen turvin kaupungit ylläpitävät ja parantavat kuntapalvelujaan.

Koosteen tiedot on poimittu kaupunkien julkaisemista ja kaupunginvaltuustojen hyväksymistä talousarvioista. Tällä tavalla selvitystä varten saatiin koottua poikkileikkausaineisto kahdeksasta kaupungista. Tämän jälkeen näiden kaupunkien talous- ja rahoitushallinnon edustajia pyydettiin tarkistamaan kootut eurosummat ja lasketut prosenttimäärät, ja eräät kaupungit lähettivät myös joitakin täydentäviä tietoja lukujen taustoittamiseksi. Oulu ja Turku eivät kuitenkaan julkaisseet omia talousarvioitaan Internetissä vielä vuoden 2018 alussa. Tämän vuoksi näitä kaupunkeja pyydettiin toimittamaan tarvittavat tiedot, minkä jälkeen Oulun ja Turun edustajat poimivat itse kaivatut tiedot kaupunkien asiakirjoista. Näin ollen Oulua ja Turku koskevat tiedot ovat tulleet mukaan eri tavoin kuin muiden kaupunkien tiedot.

Selvitys on luonteeltaan yleiskatsauksellinen. Koosteen rakenne noudattaa aikaisempien vuosien vakiintunutta sisältörakennetta. Selvitys jakautuu kuuteen lukuun. Johdantoluvun jälkeen esitettävät kansan- ja kunnallistaloutta koskevat kehitysnäkymät pohjautuvat valtiovarainministeriön katsauksiin ja valtion talousarvioon sekä Suomen Kuntaliiton aineistoihin. Seuraava osuus kohdistuu kaupunkien tulorahoituksen riittävyyden tarkasteluun. Tämän jälkeen ovat kuvaukset verotuksen muutoksista, verotulojen kehityksestä ja lainarahoituksen suuruudesta. Lopussa raportoidaan päätelmät ja esitetään yhteenvetotaulukko.

Tämä talousarviokooste jatkaa sitä suurten kaupunkien talousarvioyhteenvetojen perinnettä, jota Helsingin kaupungin tietokeskus toteutti useiden vuosien ajan. Helsingin kaupungin organisaatio järjesteltiin uudelleen vuonna 2017, minkä seurauksena tietokeskuksen toiminta itsenäisenä virastona päättyi. Nyt talousarviokoosteiden tuotanto jatkuu kaupunginkanslian toimesta.

Kaupunkien taloudenpito perustuu tasapainoiluun monen reunaehdon osalta. Kaupungin täytyy ylläpitää kuntalaisia ja sektorilainsäädännössä edellytettyä organisaatiokokonaisuutta, ja kaupungin pitää järjestää monia lakisääteisiä palveluja kuntalaisille ja asukkaille. Kansantalouden kehitys ja yritysten toimintaedellytykset määrittävät kunkin alueen taloudellista toimeliaisuutta, joka vaikuttaa ennen kaikkea kuntalaisten veronmaksukykyyn. Väestökehitys vaikuttaa asukasrakenteeseen ja edelleen asukkaiden palvelutarpeisiin. Näissä puitteissa kaupunkien päättäjät voivat tehdä joitakin omaehtoisia valintoja, miten talousarvioratkaisuja painotetaan. Tässä selvityksessä ei kuitenkaan pyritä päättäjien budjettiratkaisujen arvottamiseen. Sen sijaan selvityksen ideana on tarjota kokonaiskuva, mihin suuntaan kaupunkien talous on kehittymässä, ja millainen rahoitusasema kaupungeilla on vuonna 2018. Tarkastelu tuo selvyttä varsinkin siihen, miten kaupunkien rahoitusratkaisut poikkeavat toisistaan.

Selvitys palvelee erityisesti niitä lukijoita, jotka haluavat nopeasti hahmottaa kehityssuunnat, millaisia päälinjauksia kaupunkipäättäjät ovat budjeteissa tehneet. Ne lukijat,

jotka haluavat perehtyä eri kaupunkien talousarvioihin tarkemmin ja varsinkin kaupunkien talousarviomenojen kohdentamispäätöksiin ja eri toimialojen suunnitelmiin sekä tulostavoitteisiin, löytävät talousarviokirjat ja -julkaisut kaupunkien omilta verkkosivuilta.

Selvitys kohdistuu siis vuoden 2018 alkuperäisiin talousarvioihin. Lukijoiden on kuitenkin hyvä muistaa, että kaupungit voivat tehdä myöhemmin muutoksia alkuperäisiin talousarvioihin tai hyväksyä lisätalousarvioita.

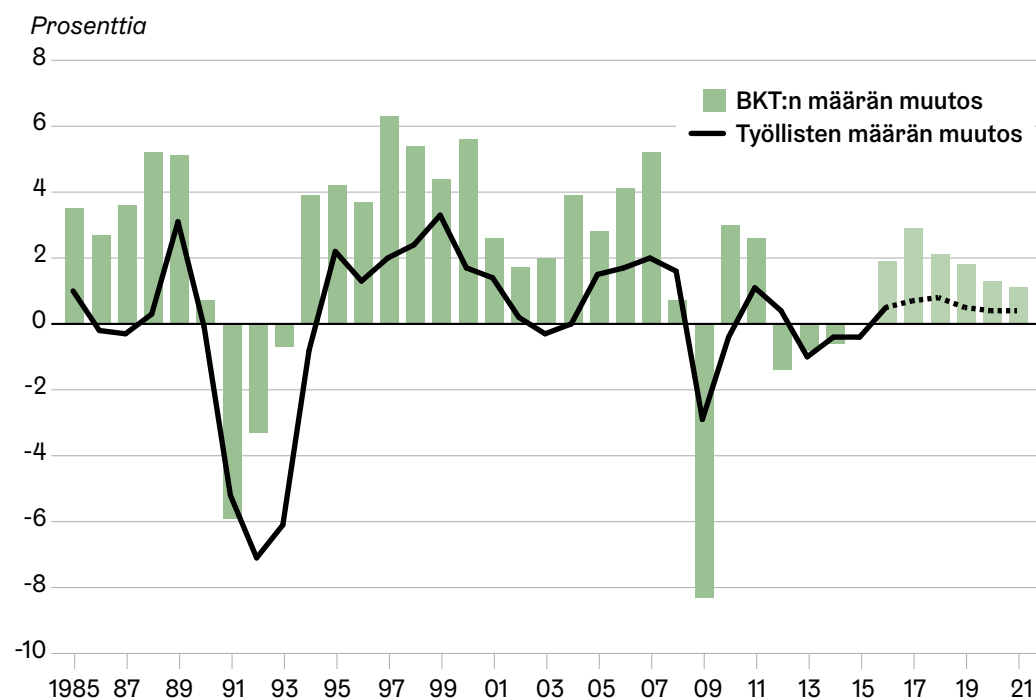
2 KUNNALLISTALOUDEN TAUSTATEKIJÖISTÄ

Syyskuussa vuonna 2016 valtionvarainministeriö esitti arvion, jonka mukaan BKT:n kasvu olisi 0,9 prosenttia vuonna 2017 (Valtiovarainministeriö 2016). Vuotta myöhemmin valtiovarainministeriö julkaisi uuden taloudellisen ennusteen. Sen mukaan Suomen BKT:n kasvu olisikin 2,9 prosenttia vuonna 2017. Suomen kansantalous pääsi siis hyvään kasvuun vuoden 2017 aikana, ja kehityksen taustalla oli maailmantalouden nouseva vire (Valtiovarainministeriö 2017a). Valtion talousarvioesityksen mukaan maailmankaupan ennustetaan kasvavan vielä vuonna 2018 jopa 3,8 % (Valtion talousarvioesitykset. Talousarvioesitys 2018).

Valtiovarainministeriö arvioi kuitenkin, että Suomen talouskasvu hidastuu hieman vuonna 2018. Ministeriön syyskuussa 2017 julkistetun arvion mukaan BKT kasvaa 2,1 prosenttia vuonna 2018. Osana tätä ennustetta ministeriö arvioi työllisyyssasteen paranevan 70,1 prosenttiin ja työttömyyden supistuvan 8,1 prosenttiin vuonna 2018 (Valtiovarainministeriö 2017a).

Ministeriö joutui kuitenkin korjaamaan aikaisempia talousennusteita uudestaan vielä joulukuussa 2017. Ministeriön uusimman arvion mukaan Suomen BKT:n ennustetaan kasvavan 3,1 prosenttia vuonna 2017 ja 2,4 prosenttia vuonna 2018 (Valtiovarainministeriö 2017c).

Kuvio 1. Bruttokansantuotteen ja työllisten määrän muutos 1985–2021, %
(Suomen Kuntaliitto 2017a)

Valtiovarainministeriön mukaan talouskehityksen ennustamisen tekee vaikeaksi monet tekijät. Esimerkiksi suunniteltujen suurinvestointien aikatauluihin voi liittyä epävarmuutta. Vuoden 2018 ennusteiden epävarmuutta lisäävänä erityispiirteenä ovat työehtosopimusneuvottelut, sillä toimialakohtaiset sopimukset vaikeuttavat palkkaennusteiden laadintaa (Valtiovarainministeriö 2017a).

Suomen julkinen talous oli ylijäämäinen, kun kansainvälinen rahoituskriisi alkoi Yhdysvalloista vuonna 2008. Sen jälkeen Suomen julkinen talous on kärsinyt alijäämäongelmista. Julkisen talouden velkamäärä on yli kaksinkertaistunut vuoden 2008 jälkeen. Suomen julkisen talouden velka ylitti Euroopan vakaus- ja kasvusopimuksessa määritellyn rajan (60 % BKT:sta) vuonna 2015 (Valtiovarainministeriö 2017a).

Kun Suomen suhdannetilanne on kääntynyt parempaan suuntaan, julkisen talouden alijäämä on jonkin verran supistunut. Arvion mukaan julkisen talouden alijäämä supistuu edelleen lähivuosina. Tästä huolimatta valtion ja kuntien taloutta vaivaavat monet rakenteelliset ongelmat. Tässä yhteydessä puhutaan julkisen talouden kestävyysvajeesta, jolla viitataan erityisesti väestön ikääntymisen vaikutuksiin (Valtiovarainministeriö 2017a).

Julkisen velan arvioidaan olevan 61,9 % BKT:sta vuonna 2018. Arvion mukaan kunnallistalouden velkojen osuus BKT:sta on 8,4 prosenttia vuonna 2018 (Valtiovarainministeriö 2017a).

Suomen Kuntaliitto ennakoi kuntien tulojen kehittyvän vaimeasti lähivuosina. Verotulojen vaatimattomaan kehitykseen vaikuttaa osaltaan se, että kilpailukyky sopimus rapauttaa jonkin verran kuntien veropohjaa. Valtionosuustuloja heikentävät valtion leikkaustoimet (Tyni 2017).

Valtio keventää ansiotuloverotusta vuonna 2018, mikä vähentää myös kuntien verotuloja. Valtion esittämien arvioiden mukaan kunnallisverotulot laskevat noin 26 miljoonaa euroa. Valtion talousarvioesityksessä suunniteltiin kiinteistöveron alarajojen korottamista, mutta maan hallitus perui tämän esityksen myöhemmin syksyllä. Valtion talousarvioesityksen mukaan kuntien jako-osuutta yhteisöveron tuotosta korotetaan 1,03 prosenttiyksikköä vuodesta 2018 lähtien (Valtion talousarvioesitykset. Talousarvioesitys 2018).

Valtiovarainministeriön nimeämä sihteeristö on laatinut ns. kuntatalousohjelman. Sihteeristöön kuuluvat asianomaiset ministeriöt ja Suomen Kuntaliitto. Sihteeristö on esitellyt kuntatalouden kehitysarvion, joka on työstetty valtiovarainministeriön kansantalousosastolla. Kuntatalousohjelma on käsitelty myös maan hallituksessa ja kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunnassa. Kuntatalousohjelmassa arvellaan, että kuntien taloustilanne on pääosiltaan positiivinen, mutta kuntien välillä on monia eroavaisuuksia. Kuntien yhteenlaskettu vuosikate ylitti selvästi käyttöomaisuuden poistot vuonna 2016. Samaan aikaan joka kolmannen kunnan tulos oli negatiivinen (Valtiovarainministeriö 2017b).

Valtion talousarvioesityksessä arvellaan, että kunnallistalous saisi helpotusta vuonna 2020, koska kuntien sosiaali- ja terveystaloudet on suunniteltu siirrettäväksi perustettaville maakunnille. Kunnallistalous perustuu kuntien itsehallintoon, minkä puitteissa kuntalaisten valitsevat valtuutetut päättävät kunnallisveroasteesta, menomäärärahojen allokoinneista, lainaotosta ja investoinneista. Lainsäätäjien on tarkoitus jatkaa maakuntareformiin liittyvien lakiehdotusten käsittelyä, miten maakuntatalous tullaan eriyttämään kuntataloudesta. Lainsäädäntötyön tuloksena aikanaan selviää myös, millaiseen itsehallintoon maakuntatalous tulee perustumaan. Tällä hetkellä valtiovarainministeriön talouden ennusteissa maakuntahallinto on luokiteltu itsenäiseksi alasektoriksi valtionhallinnon alaisuudessa (Valtion talousarvioesitykset. Talousarvioesitys 2018). Valtion vuoden 2018 talousarvioesityksessä on kohdennettu maakuntareformin valmisteluun, väliaikaiselimille, alueellisiin tukitoimiin ja investointeihin noin 180,5 miljoonaa euroa, mutta Suomen Kuntaliitto on epäillyt tämän rahoituksen riittävyyttä (Tyni 2017).

Kunnallistalouden rakenteet muuttuvat, kun kuntien tehtävistä ja palveluista katoaa puolet maakuntien perustamisen myötä. Yksi osa kokonaisreformia on se, että valtio suunnittelee alentavansa kaikkien kuntien kunnallisveroprosentteja yhtä suurella prosenttiyksiköllä, silloin kun maakunnat aloittavat toimintansa. Myös kuntien valtionosuuksia tullaan leikkaamaan. Osa kuntien irtaimesta omaisuudesta otetaan pois kunnilta, mutta kuntien velkamäärää ei vähennetä, minkä seurauksena kuntien omavaraisuusasteet heikkenevät ja suhteellinen velkaantuneisuus kasvaa (Valtiovarainministeriö 2017b).

Tällä hetkellä pienillä kunnilla on suurimmat paineet verojen korotuksiin. Toiminnan ja investointien rahavirta heikkenee kaikissa kuntakokoryhmissä vuonna 2018, mutta vaikein tilanne rahoituksellisen tasapainon saavuttamisessa näyttäisi olevan alle 6 000 asukkaan kunnissa (Valtiovarainministeriö 2017b).

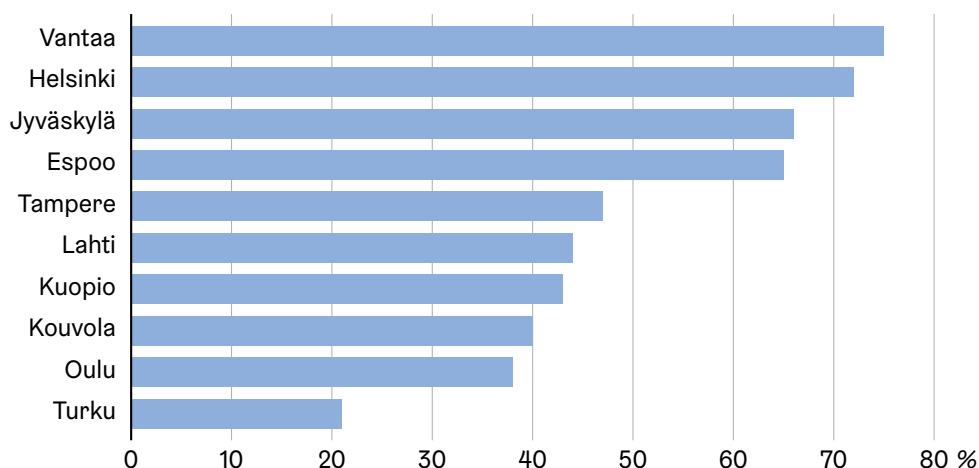
Kuntatalousohjelmassa muistutetaan siitä, että hallitusohjelman mukaisesti hallitus ei tee indeksikorotuksia kuntien valtionosuuksiin vuosina 2018–2019. Kilpailukyky sopimuksen nojalla kuntien valtionosuuksia leikataan. (Valtiovarainministeriö 2017b). Valtion talousarvioesityksen mukaan kuntien peruspalvelujen valtionosuuksia leikataan noin 140 miljoonaa euroa verrattuna vuoden 2017 varsinaiseen talousarvioon. Kilpailukyky sopimuksen lisäksi leikkaus johtuu valtion ja kuntien kustannustenjaon tarkistuksesta ja kuntien tehtävien vähentämistoimista. (Valtion talousarvioesitykset. Talousarvioesitys 2018).

Suomen Kuntaliiton pääekonomisti Minna Punakallion (2017) mukaan hallitusohjelman mukaisia säästötoimia, joilla leikataan kuntien menoja, ovat mm. päivystyksen ja erikoissairaanhoidon uudistus, omais- ja perhehoidon kehittäminen ja vanhuspalvelujen laatusuositus. Hän arvioi, että valtionosuuksien indeksijäädytykset, valtion ja kuntien välisen kustannustenjaon tarkistus ja kilpailukyky sopimukseen liittyvät sairausvakuutusmenot heikentävät kunnallistaloutta. Hänen kokonaisarvionsa mukaan valtion päätökset kiristävät kuntataloutta 129 miljoonaa euroa vuonna 2018.

3 TULORAHOITUKSEN RIITTÄVYYS

Kuntien tulorahoituksen riittävyyttä on mahdollista arvioida suhteuttamalla tuloslaskelman vuosikate investointien omahankintamenuun, joka kuvaa niitä rahoituslaskelman mukaisia käyttöomaisuusinvestointeja, joista on vähennetty rahoituslaskelmaan merkityt rahoitusosuudet. Tällä tavalla saadaan laskettua investointien tulorahoitusprosentti. Kuviossa kaksi on esitetty suurten kaupunkien tulorahoitusprosentit. Siitä havaitaan, että kaikissa kaupungeissa investointien tulorahoitusprosentti jää alle sadan prosentin vuonna 2018. Tilanne on ollut samanlainen jo muutamina aikaisempina vuosina. Kaupungeista parhaimmalla tulorahoitustasolla on Vantaa.

Kuvio 2. Investointien tulorahoitusprosentit vuoden 2018 talousarviossa

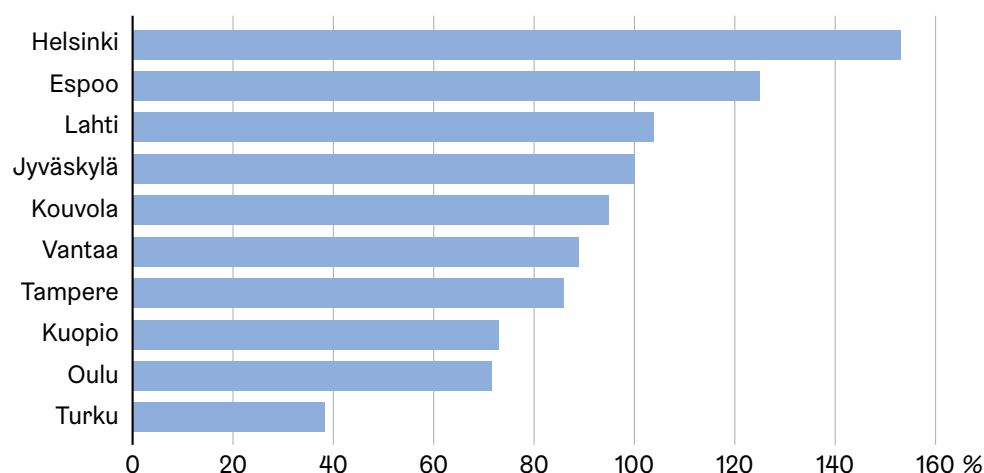
Taulukossa yksi on vertailtu investointien tulorahoitusprosentteja vuosien 2017 ja 2018 alkuperäisten talousarvioiden välillä. Vain kolmessa kaupungissa tulorahoituksen riittävyys investointeihin heikkenee vuonna 2018 verrattuna talousarviovuoteen 2017. Nämä kolme kaupunkia ovat Kuopio, Lahti ja Jyväskylä.

Taulukko 1. Investointien tulorahoitusprosentit alkuperäisissä talousarvioissa vuosina 2017 ja 2018

	Tulorahoitus, %		Muutossuunta
	2017	2018	
Kouvola	37,1	40,0	Vahvistuu
Kuopio	63,0	43,0	Heikkenee
Lahti	52,5	44,3	Heikkenee
Jyväskylä	99,3	66,4	Heikkenee
Turku	6,0	21,0	Vahvistuu
Oulu	29,0	38,0	Vahvistuu
Vantaa	53,0	75,0	Vahvistuu
Tampere	43,0	46,9	Vahvistuu
Espoo	60,6	64,8	Vahvistuu
Helsinki	51,0	72,0	Vahvistuu

Tulorahoituksen riittävyyttä voidaan kuvata myös laskemalla, kuinka paljon vuosikate on prosentteina poistoista. Vuosikate on tuloslaskelman erä, joka kuvaa sitä, paljonko tulorahoituksesta jää investointien, lainanlyhennysten ja muiden pitkävaikutteisten menojen kattamiseen. Vuosikate saadaan laskettua siten, että kunnan säännönmukaisista tuloista vähennetään säännölliset menot. Kuviossa kolme on suurten kaupunkien vuosikatteet prosentteina poistoista vuonna 2018. Vuosikatteen riittävyys on parhaimmalla tasolla Helsingissä ja niukinta Turussa. Jyväskylässä vuosikatteen osuus poistoista on tasan sata prosenttia. Useimpien suurten kaupunkien vuosikate ei yllä kirjanpidon mukaisten poistojen tasolle. Useissa arvioissa tasapainoisen kunnallistalouden tunnuspiirteenä pidetään sitä, että vuosikate vastaa poistojen määrää.

Kuvio 3. Vuosikate prosenttia poistoista vuonna 2018

Helinin (2015) mukaan vuosikate prosentteja poistoista antaa kuitenkin turhan myönteisen kuvan kaupungin talouden tilasta, sillä kirjanpidossa poistoja tehdään liian rajoitusti. Tästä syystä myös tilikauden tulos (ylijäämä/alijäämä) voi antaa vääristyneen kuvan kaupungin talouden tasapainosta. Jos kaupungin tulorahoitus ei riitä kaupunginvaltuuston päättämiin pääomatalouden investointeihin, kaupunki joutuu rahoittamaan niitä ottamalla lainarahaa tai myymään ja sen myötä mahdollisesti yksityistämään kaupungin omaisuuseriä.

Taulukossa kaksi vertaillaan vuosikatetta prosentteina poistoista alkuperäisissä vuosien 2017 ja 2018 talousarvioissa. Vuosikatteen osuus poistoista paranee kahdeksassa kaupungissa. Vuonna 2018 vuosikatteen riittävyys poistoihin heikkenee vain Kuopiossa verrattuna talousarviovuoteen 2017.

Taulukko 2. Vuosikate prosenttia poistoista alkuperäisissä talousarvioissa 2017 ja 2018

	Vuosikate prosenttia poistoista		Muutossuunta
	2017	2018	
Kouvola	69,7	94,9	Vahvistuu
Kuopio	74,0	73,0	Heikkenee
Lahti	96,0	103,8	Vahvistuu
Jyväskylä	100,0	100,0	Ennallaan
Turku	12,1	38,8	Vahvistuu
Oulu	54,7	71,6	Vahvistuu
Vantaa	56,0	89,0	Vahvistuu
Tampere	82,4	85,9	Vahvistuu
Espoo	108,7	124,9	Vahvistuu
Helsinki	92,0	153,0	Vahvistuu

Kymmenen suurimman kaupungin joukossa vain Kuopiossa investointien tulorahoitusprosentti ja vuosikatteen suhteellinen osuus poistoista laskevat yhtä aikaa. Tässä valossa Kuopion kehityssuunta on siis hankalin. Kokonaisuutena kaupunkien tilanne vaikuttaa hieman paremmalta kuin vuosi sitten. Silloin investointien tulorahoitusprosentti ja vuosikatteen suhteellinen osuus poistoista laskivat yhtä aikaa Oulussa, Turussa ja Vantalla.

Tuloslaskelman mukainen tulos on positiivinen Helsingissä, Espoossa ja Lahdessa vuonna 2018. Julkistalouden tasapainoidean näkökulmasta voidaan sanoa, että Jyväskylässä tuloslaskelman tulos on optimaalisin, sillä kaupunki ei tee negatiivista eikä positiivista tulosta. Nämä havainnot voidaan tehdä taulukosta kolme. Siitä nähdään myös, että kuusi kaupunkia osoittaa negatiivista tilikauden tulosta. Tampere, Vantaa, Oulu, Turku, Kuopio ja Kouvola ovat päättäneet tehdä tällä tavalla alijäämäisen talousarvion. Euromääräisesti heikoimman tuloksen tekee Turku, jonka tulos on 32,5 miljoonaa euroa negatiivinen.

Taulukko 3. Vuosikate, poistot, käyttöomaisuusinvestoinnit, investointien omahankintameno, tilikauden tulos ja varsinaisen toiminnan ja investointien rahavirta (milj. €)

2018	Miljoonaa euroa					
	Vuosikate	Poistot	Käyttöomaisuusinvestoinnit	Investointien omahankintameno	Tilikauden tulos (tuloslaskelman erä)	Toiminnan ja investointien rahavirta (rahoituslaskelman erä)
Helsinki	546,0	358,0	753,7	735,0	187,8	-173,8
Espoo	186,4	149,2	354,3	287,6	37,1	-103,1
Tampere	95,3	111,0	224,0	203,1	-15,7	-104,5
Vantaa	101,0	113,0	136,0	135,0	-12,2	-30,8
Oulu	57,8	80,7	151,9	151,3	-23,1	-90,0
Turku	20,6	53,0	99,4	97,8	-32,5	-73,3
Jyväskylä	51,8	51,8	79,5	77,9	0,0	-25,3
Lahti	45,5	43,8	103,1	102,6	1,7	-55,7
Kuopio	36,0	49,2	86,4	84,5	-13,2	-43,0
Kouvola	19,7	20,8	51,9	49,2	-1,1	-28,7
Yhteensä	1 160,1	1 030,5	2 040,2	1 924,0	128,8	-728,2

Taulukko kolme osoittaa, että toiminnan ja investointien nettokassavirta on kaikissa suurissa kaupungeissa negatiivinen. Taulukosta havaitaan myös, että kunnat tekevät investointinsa lähes kokonaan omarahoitteisesti, eli ne saavat vain hyvin pieniä investointitukia. Kaupungit suunnittelevat tekevänsä käyttöomaisuusinvestointeja yhteensä n. 2 miljardilla eurolla. Vuotta aikaisemmin suunnitelmien mukainen investointitaso oli 0,2 miljardia euroa pienempi.

Suurten kaupunkien yhteenlaskettu vuosikate tulee ylittämään kirjanpidossa tehtävät poistot. Vuosi sitten tilanne oli päinvastainen. Vuonna 2018 vuosikatetta kertyy yhteensä n. 1 160 miljoonaa euroa, ja poistot ovat yhteensä n. 1 031 miljoonaa euroa.

4 VEROTULOT

Kaupungeilla on oikeus verottaa kuntalaisten ansiotuloja kunnallisverolla ja kunnan alueella sijaitsevien kiinteistöjen omistajia kiinteistöverolla. Kunnat voivat täysin vapaasti päättää, millaista kunnallisveroastetta kunnan asukkaisiin sovelletaan. Tämä oikeus kunnanvaltuustoilla on ollut jo hyvin pitkään, ja kunnallisveron kanto-oikeus tulee jäämään kunnille maakuntien perustamisen jälkeenkin. Verotusoikeuden ansiosta kunnat voivat kerätä sellaiset taloudelliset resurssit, joiden avulla ne pystyvät järjestämään lakisääteiset palvelut ja toteuttamaan perustuslaissa niille taattua itsehallintoa. Kuntien itsehallinto on kuitenkin hyvin rajattua kiinteistöjen verotuksessa, koska valtio asettaa minimi- ja maksimirajat erilaisten kiinteistöjen veroasteille.

Kunnilla ei ole oikeutta harjoittaa yritysverotusta, mutta verolainsäädännön mukaan kunnat saavat osuuden yritysten valtiolle maksamista yhteisöveroista. Valtiovalta päättää siitä, millaisen osuuden kuntasektori saa yhteisöveron tuotosta, joka on hyvin altis taloudellisille suhdanteille.

Suomen Kuntaliiton (2017b) mukaan kunnallisveroprosentti laskee kuudessa kunnassa ja nousee 53 kunnassa vuonna 2018. Koko maan keskimääräinen kunnallisveron veroprosentti on 19,86 vuonna 2018. Näin ollen se laskee vuoden 2017 keskiarvosta, ja tämä lasku on ensimmäinen 20 vuoteen.

Taulukko neljä osoittaa, miten suuret kaupungit ovat harjoittaneet suhteellisen vakaata veropolitiikkaa, sillä kunnallisveroprosenttien muutokset ovat olleet vähäisiä ja maltillisia. Suurista kaupungeista vain Lahti korottaa kunnallisveroprosenttia vuodelle 2018. Korotus on 0,5 prosenttiyksikköä. Helsinki laskee omaa kunnallisveroprosenttiaan. Helsingin uusi kunnallisveroprosentti on 18,00.

Taulukko 4. Kunnallisveroprosentit 2016–2018

	Tuloveroprosentit		
	2016	2017	2018
Kouvola	20,75	20,75	20,75
Kuopio	20,50	20,50	20,50
Lahti	20,25	20,25	20,75
Jyväskylä	20,00	20,00	20,00
Oulu	20,00	20,00	20,00
Tampere	19,75	19,75	19,75
Turku	19,50	19,50	19,50
Vantaa	19,00	19,00	19,00
Helsinki	18,50	18,50	18,00
Espoo	18,00	18,00	18,00

Korkeimmat veroprosentit ovat Kouvolassa ja Lahdessa. Kouvolalaiset ja lahtelaiset joutuvat maksamaan kunnallisveroa 20,75 prosenttia saamistaan ansiotuloista. Todellinen kunnallisveroaste on kuitenkin tätä alhaisempi, sillä valtio myöntää useille tulonsaaja-

ryhmille verolainsäädännössä määriteltyjä verovähennyksiä. Alhaisinta verotuksen taso on Espoossa ja Helsingissä.

Koiraveron on kunnallinen vero, mutta sen periminen kuuluu kunnallisen itsehallinnon piiriin. Kunkin kunnan kunnanvaltuusto voi päättää, onko koiraveron kanto paikkakunnalla aiheellista. Viime vuosina vain Helsinki ja Tampere ovat perineet koiraveron. Nyt näidenkin kaupunkien kaupunginvaltuutetut päättivät, etteivät kaupungit enää verota koirien omistajia budjettivuonna 2018.

Moni kaupunki nosti kiinteistöveroja vuodelle 2017. Tämä johtui kiinteistöverolain muutoksesta, jonka myötä kiinteistöveroasteikkojen alarajoja korotettiin. Siirryttäessä vuoteen 2018 kiinteistöverotus säilyy lähes muuttumattomana, sillä vain Lahti korottaa kiinteistöveroprosentteja.

Taulukko 5. Tuloveroprosentit ja kiinteistöveroprosentit 2018

	Tuloveroprosentti		Yleinen kiinteistöveroprosentti		Vakituinen asuinrakennus		Muu kuin vakituinen asuinrakennus	
	2018	Muutos %-yksikköä	2018	Muutos %-yksikköä	2018	Muutos %-yksikköä	2018	Muutos %-yksikköä
Helsinki	18,00	-0,5	0,93		0,41		0,93	
Espoo	18,00		0,93		0,41		0,93	
Tampere	19,75		1,15		0,55		1,00	
Vantaa	19,00		1,00		0,41		1,00	
Oulu	20,00		1,15		0,50		0,93	
Turku	19,50		1,00		0,41		0,93	
Jyväskylä	20,00		1,30		0,55		1,55	
Lahti	20,75	0,5	1,35	0,2	0,60	0,05	1,35	0,2
Kuopio	20,50		1,30		0,52		1,10	
Kouvola	20,75		1,45		0,65		1,35	

Koska valtio on tehnyt kiinteistöveron alarajojen korotuksia, kiinteistöverotuksen rooli on korostunut kuntien tulorahoituksessa. Kiinteistöt ovat oivallinen kunnallishallinnon verotuskohde sen suhteen, ettei niitä voida liikutella paikkakunnalta toiselle. Kiinteistöverotus on kuitenkin ongelmallinen maksukykyperiaatteen näkökulmasta, sillä yhtäläisissä kiinteistöissä asuvilla omistajilla ja asukkailla voi olla aivan erilaiset tulot ja käytettävissä olevat likvidit varat. Kiinteistöverotus on erittäin laajasti käytetty kunnallishallinnon vero monissa maissa, mutta Pohjoismaissa kunnallistalouden rahoitusjärjestelmän perusluonne on hyvin erilainen. Skandinaviassa ja Suomessa kuntien ansiotuloverotuksella on paljon keskeisempi tehtävä. Se on kuntien tärkein tulonlähde hyvinvointivaltion paikallispalvelujen rahoituksessa. Vaikka se on suhteellinen vero, sillä on kuitenkin myös tulonjakotehtävä, sillä valtio myöntää erityisiä verovähennyksiä alemmilla tulotasoilla.

Keväällä 2017 maan hallitus suunnitteli jälleen kiinteistöverolain muutosta siten, että veroprosenttien alarajoja olisi korotettu vuodeksi 2018. Hallitus muutti kuitenkin mieltänsä, ja lokakuussa 2017 kiinteistöverolain muutossuunnitelmasta luovuttiin.

Kunnallisvero on suurten kaupunkien tärkein tulonlähde. Kunnallisverotulojen osuus kaikista suurten kaupunkien saamista verotuloista, joihin kuuluvat kunnallisvero, kiinteistövero ja osuus yhteisöverosta, on 81,4 prosenttia vuonna 2018. Kunnallisverotulojen suhteellinen osuus kaikista verotuloista on kuitenkin pienempi vuoden 2018 talousarvioissa kuin vuoden 2017 alkuperäisissä talousarvioissa, joissa niiden osuus oli yli 83 prosenttia.

Taulukko 6. Verotulot lajeittain vuoden 2018 talousarvioissa (miljoonaa euroa)

	TA 2018: miljoonaa euroa					
	Verotulot	Tulovero	Yhteisö- vero	Kiinteistö- vero	Valtion- osuudet	Verorahoitus
Helsinki	3 333,0	2 530,0	540,0	263,0	175,0	3 508,0
Espoo	1 495,0	1 244,0	132,0	119,0	35,3	1 530,3
Tampere	924,0	781,0	68,0	75,0	289,7	1 213,7
Vantaa	994,0	833,0	82,0	79,0	168,0	1 162,0
Oulu	771,4	670,3	43,7	57,4	275,0	1 046,4
Turku	758,0	606,5	96,1	55,4	256,1	1 014,1
Jyväskylä	514,7	439,3	26,8	48,6	162,3	677,0
Lahti	463,7	396,6	25,0	42,1	189,0	652,7
Kuopio	457,5	392,2	26,0	39,3	195,4	652,9
Kouvola	338,5	290,1	20,1	28,3	167,4	505,9
Yhteensä	10 049,8	8 183,0	1 059,7	807,1	1 913,2	11 963,0

Suurissa kaupungeissa yhteenlaskettu yhteisöverotulokertymä on suurempi kuin yhteenlaskettujen kiinteistöverotulojen tulovirta. Yhteisöverotulot ylittävät kiinteistöverotulot Helsingissä, Espoossa, Vantaalla ja Turussa. Muissa kaupungeissa kiinteistöverotus tuottaa kuitenkin enemmän tuloja kuin kunnille tilitetty yhteisöverotulo-osuus. Yhteisövero on valtiollinen vero, mutta valtio myöntää osan veron tuotosta kunnille. Kunkin kunnan jako-osuus muodostuu yritystoimintaerästä ja metsäerästä. Vuosien aikana valtio on kuitenkin tehnyt erilaisia linjauksia sen suhteen, mikä on kuntaryhmän osuus yhteisöveron tuotosta. Esimerkiksi vielä vuonna 2000 kaikkien suurten kaupunkien yhteisöverotulot ylittivät kiinteistöverotulot. Tämäkin osoittaa, miten kiinteistöverotuksen suhteellinen merkitys on kasvanut.

Taulukko 7. Verotulojen muutos 2016–2018, prosenttia¹

	Verotulojen muutos, prosenttia					
	Verotulot	Kunnallinen tulovero	Yhteisövero	Kiinteistö- vero	Valtion- osuudet	Verorahoitus
Helsinki	4,0	-2,2	36,0	18,5	-44,6	-0,4
Espoo	3,4	1,5	9,1	19,0	-42,1	1,5
Tampere	3,1	0,6	25,2	14,9	-8,7	0
Vantaa	4,2	2,4	23,9	6,9	-11,3	1,6
Oulu	3,7	0,9	29,4	26,1	0,6	2,9
Turku	2,8	-0,1	23,7	5,9	-7,0	0,2
Jyväskylä	1,4	0,0	26,7	3,2	-3,1	0,3
Lahti	3,2	1,6	13,0	15,2	-2,3	1,6
Kuopio	3,1	1,8	23,1	4,5	-1,4	1,7
Kouvola	-0,7	-1,6	15,1	-1,7	-4,8	-2,1

¹ Eräiden kaupunkien osalta tässä taulukossa on prosenttien kymmenyksen suuruisia ja pyöristyksistä johtuvia eroja prosenttiluvuissa, jos niitä verrataan kaupunkien virallisista tilinpäätöksistä ja alkuperäisistä talousarvioista laskettuihin suhteellisten osuuksien muutoksiin.

Taulukko seitsemän kuvaa vero- ja valtionosuustulojen suhteellisia muutoksia vuoden 2016 tilinpäätöksistä vuoden 2018 talousarvioihin. Kunnallisverotulot laskevat Helsingissä, Turussa ja Kouvolassa. Helsingissä lasku johtuu veroprosentin alennuspäätöksestä. Helsingin yhteenlasketut verotulot kuitenkin kasvavat, koska kaupunki odottaa merkittävää yhteisöverotulojen kasvua. Kouvola on ainoa kaupunki, jossa yhteenlasketut verotulot laskevat.

Kaupunkien yhteenlasketut kunnallisverotulot eivät juuri muutu vuodesta 2016 vuoteen 2018. Kaupungit ovat laskeneet, että yhteenlasketut kunnallisverotulot lisääntyvät vain 12 miljoonaa euroa. Tämän taustalla ovat sekä kahden kaupungin veroastemuutokset että valtion päättämät ansiotuloverotuksen kevennykset. Suurin osa kaupunkien yhteenlasketujen verotulojen kasvusta on peräisin yhteisöveron kohenevasta tuotosta. Yhteisöverotulot kasvavat yhteensä lähes 28 prosenttia eli n. 229 miljoonaa euroa verrattuna vuoteen 2016. Yhteenlasketut kiinteistöverotulot kasvavat noin 97 miljoonaa euroa verrattuna vuoteen 2016. Tätä kasvua selittävät veroprosenttien korotukset, joita eräiden kuntien oli pakko tehdä kiinteistöverolain muutosten jälkeen.

Taulukon seitsemän tietoa tarkasteltaessa pitää ottaa huomioon muutama seikka. Lahti nosti kunnallisvero- ja kiinteistöveroprosentteja vuodelle 2018, ja Helsinki laski kunnallisveroprosenttia. Kuopion osalta pitää ottaa huomioon, että Juankoski liittyi Kuopion kaupunkiin 1.1.2017 alkaen. Juankosken tiedot on lisätty Kuopion tietoihin taulukossa 7. Tässä yhteydessä täytyy muistaa myös, että Oulun ja Turun talousarviotiedot on poimittu eri tavoin kuin muiden kaupunkien luvut. Oulu näyttäisi kuitenkin poikkeavan muista kaupungeista sen suhteen, että vain se ennakoi valtionosuustulojen hieman kasvavan vuonna 2018.

5 LAINANOTTO JA LAINAKANTA

Suurten kaupunkien yhteenlaskettu velkamäärä kasvaa vuonna 2018 verrattuna vuoden 2016 tilinpäätöksiin. Kaupunkien kokonaisvelka kasvaa 693 miljoonaa euroa. Kaikki suuret kaupungit paitsi Helsinki ja Vantaa ottavat lisää velkaa. Talousarvioiden mukaan suurilla kaupungeilla tulee olemaan velkaa yhteensä noin 7,5 miljardia euroa vuoden 2018 lopussa. Kokonaislainakannan kasvu on kuitenkin maltillisempaa kuin vuotta aikaisemmin. Silloin suurten kaupunkien budjetoitu lainakannan lisäys oli noin 1,3 miljardia euroa.

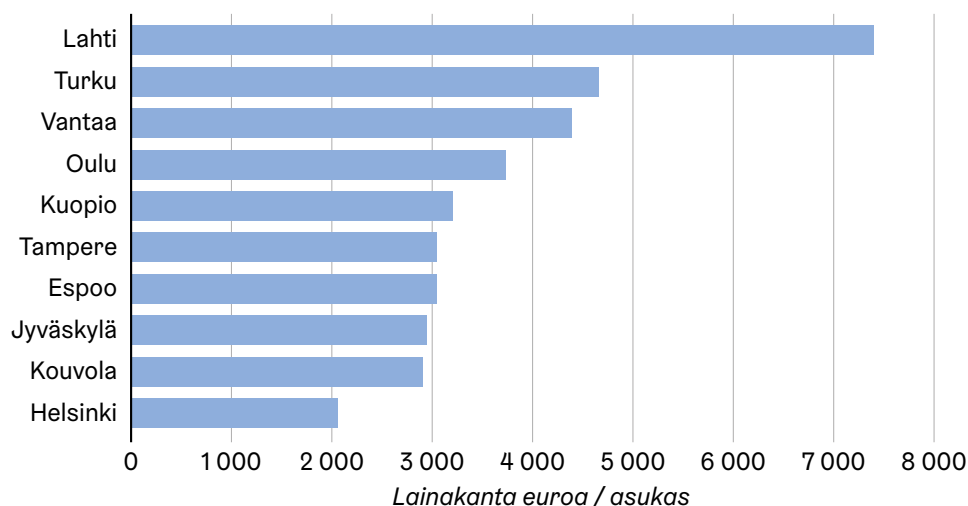
Kaupunkien lainamäärien vertailu on vaikeata monesta eri syystä johtuen. Vertailua vaikeuttavat mm. seuraavat tekijät (Helin 2015):

- Liikelaitokset on organisoitu eri tavoin.
- Talonrakennuksen sijasta toimitiloja hankitaan toisinaan pitkäaikaisilla vuokrasopimuksilla.
- Investointeja toteutetaan elinkaarimallilla.
- Kaupunkien omistamien yhtiöiden lainoja kierrätetään kaupungin kautta käyttämällä konsernipankkia.
- Konsernin sisäiset kaupat.
- Sosiaali- ja terveystalvelujen ulkoistukset.

Velkaantumiseen liittyy merkittäviä riskejä, mutta niiden realisoitumista on erittäin vaikea arvioida. Se voidaan kuitenkin sanoa, että yhtäläinen absoluuttinen velka rasittaa eri kaupunkeja eri tavoin. Lisäksi pitää ottaa huomioon kansainvälisten luotottajien näkökulma, jossa velanhoitokyvyn arviointi ei kohdistu vain yksittäisten kaupunkien tai kuntasektorin tarkasteluun, vaan rahoittajat ottavat huomioon koko julkisen sektorin velkaantumistason arvioidessaan maariskiä.

Nykyisessä suhdannetilanteessa velkaantumiseen liittyy kuitenkin yksi huolestuttava erityispiirre. Suurten kaupunkien velkamäärä kasvaa yhtä aikaa bruttokansantuotteen kasvun kanssa. Yksi taustatekijä on kuitenkin se, että kaupungit ovat päättäneet lisätä investointejaan suhdannekäänteestä huolimatta.

Kuvio 4. Kaupunkien lainakanta € per asukas vuoden 2018 lopussa

Eniten talousarviovelkaa per asukas tulee olemaan Lahdessa². Toiseksi eniten asukaskohtaista velkaa on Turulla vuoden 2018 lopussa. Helsingin asukaskohtainen velkataakka on pienin.

Taulukosta kahdeksan ilmenee, että asukaskohtainen lainamäärä kasvaa eniten Lahdessa. Lahden velkarasitus kasvaa huomattavasti varsinkin, kun ottaa huomioon, että Lahti korotti myös veroprosenttejaan vuodelle 2018. Asukaskohtainen lainamäärä laskee Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Juankosken tiedot on lisätty Kuopion tietoihin taulukossa 8.

Taulukko 8. Lainakanta ja sen muutos vuoden 2016 tilinpäätöksestä vuoden 2018 talousarvioon

	Lainakanta				Muutos	
	2016		2018		€/as	Milj. €
	€/as	Milj. €	€/as	Milj. €		
Helsinki	2 157	1 371	2 054	1 321	-103	-50
Espoo	3 123	857	3 040	864	-83	7
Tampere	2 139	488	3 040	710	901	222
Vantaa	4 834	1 060	4 386	999	-448	-61
Oulu	3 346	671	3 736	766	390	95
Turku	3 600	675	4 655	890	1 055	215
Jyväskylä	2 831	393	2 942	415	111	22
Lahti	6 236	744	7 394	893	1 158	149
Kuopio	2 884	340	3 201	385	317	45
Kouvola	2 283	195	2 903	244	620	49
		6 794		7 487		693

Euromääräisesti eniten lisävelkaa joutuu ottamaan Tampere eli noin 222 miljoonaa euroa. Lisäksi kaupungin tilinpäätökset ovat olleet pääsääntöisesti alijäämäisiä 2010-luvulla. Varsinkin tätä taustaa vasten kaupunki joutui käynnistämään talouden tasapainottamisohjelman laatimisen. Ohjelma valmistuu keväällä 2018 (Tampereen kaupunginhallitus 2017). Vähiten lisävelkaa ottaa Jyväskylä.

² Virallisesti Lahdessa tulee olemaan asukaskohtaista velkaa 7 394 euroa per asukas. Tästä huolimatta kaupunki mainitsee talousarviossaan asukaskohtaiseksi lainamääräksi 2 418 euroa. Lahden kaupungin mukaan tämä pienempi summa on se lainamäärä, joka käytetään peruskaupungin tarpeisiin.

6 PÄÄTELMIÄ JA YHTEENVETOA

Suurten kaupunkien väkiluku on kasvussa. Kaupunkien omien arvioiden mukaan kymmenessä suurimmassa kaupungissa asuu yhteensä 2 250 483 kaupunkilaista vuonna 2018. Väestönlisäyksen arvioidaan olevan 30 214 henkeä verrattuna vuoden 2017 talousarvioihin, eli se vastaa lähes 1,36 prosentin väestönkasvua. Väestökasvu olisi siis hieman voimakkaampaa kuin vuotta aikaisemmin.

Kaupunkien tulisi pystyä korvaamaan sellaisia fyysisiä rakenteita, rakennuksia ja laitteita, jotka kuluvat käytössä. Tämän lisäksi väestökasvu tuo kaupungeille muitakin investointipaineita, sillä niiden pitää lisätä palvelulaitosten tuotantokapasiteettia vastaamaan lisääntyvän väestöpohjan tarpeita. Minkään kaupungin tulo-rahoitusvirta ei kuitenkaan riitä rahoittamaan kaupunkien tarpeelliseksi katsomia investointeja.

Vuosikate on tuloslaskelman erä, joka kuvaa sitä, kuinka paljon kunnan säännönmukaisista tuloista jää jäljelle, kun niistä on vähennetty säännölliset menot. Vuonna 2018 Helsinki, Espoo, Jyväskylä ja Lahti saavat aikaiseksi sellaisen vuosikatteen, joka kattaa tai jopa ylittää kirjanpidon poistot. Poistojen ideana on kuvata sitä, minkä verran fyysiset rakenteet, rakennukset ja laitteet ovat menettäneet taloudellisesta arvostaan kalenterivuoden aikana.

Merkillepantavaa vuoden 2018 talousarvioissa on se, että useimmat kaupungit ilmoittavat tekevänsä negatiivisen tuloksen tuloslaskelmassa. Kunnallistalouden budjetointiperiaatteiden mukaan talousarvion pitäisi olla tasapainossa. Negatiivisen tuloksen tekeminen ei ole tasapainoperiaatteen mukaista, sillä se indikoi budjettialijäämää. Tällä tavalla monen kaupungin budjetointipolitiikka ei näytä enää noudattavan julkisen talouden oppeja. Tämä osoittaa kyvyttömyyttä karsia menoja ja kasvattaa tuloja. Menettely on sillä tavalla ongelmallinen, että rahoitusvajeen kattamiseksi siirretään vain tuleville vuosille. Kunnat eivät voi kerryttää alijäämiä tilinpäätöksiin kovin pitkään. Kuntalain mukaan kunnan taseeseen kertynyt alijäämä tulee kattaa enintään neljän vuoden kuluessa tilinpäätöksen vahvistamista seuraavan vuoden alusta lukien.

Taulukko 9. Yhteenveto suurten kaupunkien talousarvioista vuodelle 2018

2018	Asukas-luku	Tulovero%	Vuosikate % poistoista	Investointien tulo-rahoitus%	Tilikauden tulos (tuloslaskelman erä), milj. €	Lainat €/as	Lainat milj. €
Helsinki	643 103	18,00	153,0	72,0	187,8	2 054	1 321,0
Espoo	284 400	18,00	124,9	64,8	37,1	3 040	864,0
Tampere	233 500	19,75	85,9	46,9	-15,7	3 040	710,0
Vantaa	227 855	19,00	89,0	75,0	-12,2	4 386	999,0
Oulu	204 960	20,00	71,6	38,0	-23,1	3 736	766,0
Turku	191 200	19,50	38,8	21,0	-32,5	4 655	890,0
Jyväskylä	141 190	20,00	100,0	66,4	0,0	2 942	415,0
Lahti	120 771	20,75	103,8	44,3	1,7	7 394	893,0
Kuopio	119 300	20,50	73,0	43,0	-13,2	3 201	385,0
Kouvola	84 204	20,75	94,9	40,1	-1,1	2 903	244,4
Yhteensä	2 250 483						7 487,4

Kaupunkien harjoittama verotus säilyy suhteellisen vakaana, sillä vain kaksi kaupunkia muuttaa verotuksen tasoa. Lahti korottaa kunnallisveron veroprosenttia 0,5 prosenttiyksikköä, ja Helsinki laskee kunnallisveroprosenttia saman verran. Lahti on myös ainoa kiinteistöveroprosenttien korottaja.

Suurten kaupunkien yhteenlasketut verotulot kasvavat noin 3,5 prosenttia vuodesta 2016 vuoteen 2018. Kasvu on suurimmalta osin peräisin yhteisöverotulojen kasvusta. Yhteisöverotulot kasvavat melko runsaasti eli noin 27,5 prosenttia, koska yritykset tekevät parempaa tulosta ja valtio on päättänyt hieman korottaa kuntaryhmän jako-osuutta. Myös kiinteistöverotulot kasvavat, mutta kasvun taustalla on kiinteistöverolakiin jo aiemmin tehdyt muutokset.

Lähes kaikki kaupungit ottavat uutta lainaa. Vain Helsinki ja Vantaa pystyvät pienentämään lainakantaansa. Euromääräisen lisävelan kasvu on suurinta Tampereella ja pienintä Jyväskylässä. Eniten asukaskohtaista lainaa on Lahdessa, mutta Lahden lainakanta sisältää sekä kaupungin omaan käyttöön että konserniyhteisöille otetut lainat.

LÄHTEET

- Helin, Heikki (2015)** *Kuntien velkaelvytys jatkuu. Suurten kaupunkien talousarviot 2016.* Tutkimuskatsauksia 2015:11. Helsinki: Helsingin kaupunki, Tietokeskus.
- Punakallio, Minna (2017)** *Valtion talousarvio 2018. 28.9.2017 Helsinki, Taloustorstai.* Luettu 28.9.2017. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Liite%20Punakallio_Minna_Taloustorstai28092017.pdf
- Suomen Kuntaliitto (2017a)** Liite 1. *Kansantalous ja julkinen talous.* Syyskuu 2017. Luettu 5.1.2018. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Liite_1_kansantalous_%20ja_julkinen_talous_syyskuu_2017.pdf
- Suomen Kuntaliitto (2017b)** *Kuntien keskimääräinen tuloveroprosentti laskee ensimmäisen kerran yli 20 vuoteen.* Luettu 5.1.2018. <https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2017/kuntien-keskimaarainen-tuloveroprosentti-laskee-ensimmaisen-kerran-yli-20-vuoteen>
- Tampereen kaupunginhallitus (2017)** Kaupunginhallitus, kokous 27.11.2017. § 673 Talouden tasapainottamisohjelman toteuttaminen. Luettu 3.1.2018. [http://tampere.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kaupunginhallitus/Kokous_27112017/Talouden_tasapainottamisohjelman_toteutt\(41422\)](http://tampere.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kaupunginhallitus/Kokous_27112017/Talouden_tasapainottamisohjelman_toteutt(41422))
- Tyni, Tero (2017)** Lausunto Dnro 713/03/2017. 26.9.2017. Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle. Asiantuntijakuulemispyyntönne. HE 106/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018.
- Valtiovarainministeriö (2016)** *Taloudellinen katsaus, syksy 2016.* Valtiovarainministeriön julkaisu - 31a/2016. <http://vm.fi/julkaisu?pubid=13701>
- Valtiovarainministeriö (2017a)** *Taloudellinen katsaus. Syksy 2017.* Valtiovarainministeriön julkaisu - 32a/2017. http://vm.fi/documents/10623/5338332/TK_suomi_NETTI_final.pdf/f2bb5be4-2559-4c44-8df1-d645e64f85f9?version=1.1
- Valtiovarainministeriö (2017b)** *Kuntatalousohjelma 2018-2021.* Kevät 2017. Valtiovarainministeriön julkaisu - 19a/2017. <http://vm.fi/documents/10623/4610200/Kuntatalousohjelma+2018-2021.pdf/cda4896b-5a53-4c40-af8d-4c861876922b?version=1.0>
- Valtiovarainministeriö (2017c)** *Taloudellinen katsaus.* Talvi 2017. Valtiovarainministeriön julkaisu - 42a/2017. <http://vm.fi/documents/10623/4609452/TK+talvi+2017/21d72958-e3e6-4666-aa48-7fcb38f0053f?version=1.0>
- Valtion talousarvioesitykset.** *Talousarvioesitys (2018)* Luettu 2.1.2018. <http://budjetti.vm.fi/indox/sisalto.jsp?year=2018&lang=fi&maindoc=/2018/tae/hallituksenEsitys/hallituksenEsitys.xml&opennode=0:1:3:75>

TIEDUSTELUT

Pekka Valkama, p. 040 334 4773
etunimi.sukunimi@hel.fi

KUVIOT JA TAITTO

Lotta Haglund

JULKAISIJA

Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia,
kaupunkitutkimus ja -tilastot
PL 550 (Siltasaarekatu 18-20 A)
00099 Helsingin kaupunki

PUHELIN

09 310 1641

INTERNET

WWW.HEL.FI/KAUPUNKITIETO